

УДК 81'282(=161.2)(477.87)
DOI 10.58423/2786-6726/2023-1-126-138

Шилов Володимир

Як діахронічний аналіз мовного ландшафту можна використовувати в діалектології (на прикладі Закарпатської області)?

Мовний ландшафт (далі «МЛ») – це сукупність вуличних писемних знаків, які можна зустріти на певній місцевості. Сюди можна віднести практично все, що можна побачити на просторах якогось населеного пункту, регіону чи навіть країни. Наприклад, офіційні таблички з назвами вулиць та площ, дорожні знаки, рекламні вивіски, оголошення, графіті та багато іншого. Вперше термін був використаний у роботі Лендрі та Бурхіса в 1997 році (Landry–Bourhis, 1997).

Незважаючи на те, що саме поняття МЛ є відносно новим, але Закарпаття вже може похвалитися чималою кількістю праць, зроблених різними вченими в цій сфері. Сюди можна віднести роботи таких дослідників, як Степан Черничко (Черничко, 2014; 2019), Аніко Берегсасі (Csernicskó–Bereg-szászi, 2019), Золтан Кормочі (Karmacsi, 2019), Корнелія Гіреш-Ласлов (Гіреш-Ласлов, 2015; Hires-László, 2019) та ін.

Основною ж проблемою, на думку Паладі, є те, що місцеві мовознавці зазвичай цікавляться лише своїми національними групами та мовами. Так, угорські дослідники переважно зосереджуються на питаннях, які стосуються угорської меншини краю, румунські – румунської і так далі (Паладі, 2014, с. 229). В результаті цього упускається дуже важливий момент – вивчення МЛ як єдиної картини, а не тільки окремих складових цього «пазлу». Той факт, що угорські лінгвісти цікавляться лише мовними проблемами своєї національної меншини, відзначає також Гліб Пилипенко (Пилипенко, 2014, с. 247). Про стан інших мов в регіоні, включаючи державну українську, відомо набагато менше, якщо цьому взагалі приділяється якась увага.

Напевно, першою і на даний момент єдиною спробою провести всебічний аналіз МЛ Закарпаття можна вважати дисертацію Леся Белея (Белей, 2012). Тут також згадується про місцевий діалект, але стисло і з деякими нюансами,

про які нижче. Втім, незважаючи на значний обсяг даних, зібраних в роботі Белея з усіх основних населених пунктів Закарпатської області, все ж залишається таке відчуття, що є ще багато нерозкритих до цього часу моментів, де подібний матеріал міг би стати у нагоді. Аби продемонструвати, яким чином аналіз МЛ може бути корисним, наприклад, для діалектології, необхідно застосувати діахронічний (або історичний) підхід.

Історичний підхід в аналізі українського МЛ був вперше застосований Анетою Павленко. Вона зазначає, що МЛ – це діахронічний процес, і сенс сьогоденішніх лінгвістичних явищ не можна повністю зрозуміти, якщо не враховувати історичні дані (Pavlenko, 2010, с. 133). У випадку з Києвом, вона ділить джерела інформації на кілька історичних періодів, починаючи з IX ст. і закінчуючи сучасними даними (Pavlenko, 2010, с. 135-148). Павленко робить висновок, що мовні зміни – це прямий результат зміни політичних режимів (Pavlenko, 2010, с. 148).

Подібної думки дотримуються закарпатські дослідники Аніко Бергсасі та Степан Черничко. Вони кажуть, що історичний підхід до аналізу МЛ сприяє з'ясуванню аспектів мовної політики та мовної ідеології не лише сусідніх держав, а й країн, які змінюють одна одну у часі (Бергсасі-Черничко, 2020, с. 17). Аби переконатись у цьому, достатньо просто побачити архівні фотографії Закарпаття, де протягом XX ст. змінилося кілька держав, а з ними неспинно змінювався й МЛ закарпатських міст. Такі фотографії є, наприклад, в роботі Гіреш-Ласлов та Черничко (Гіреш-Ласлов-Черничко, 2018).

Дані з діахронічного аналізу діалектизмів у МЛ Закарпатської області доцільно розділити на кілька етапів.

До першого етапу слід віднести найстаріші письмові джерела Закарпаття, датовані XVI-XVIII ст. Частина з них – це пам'ятки літературного, переважно релігійного характеру (напр., «Нягівські повчання», «Углянський ключ» та праці Михайла Андрелли-Росвиговського), інші ж – ділового характеру (грамоти, записи на церковних книгах, офіційні документи, урбаріальні записи тощо). Угорський мовознавець Ласло Деже створив словник «Нягівських повчань» XVI ст. (Деже, 1985) та словник письмових пам'яток регіону XVII-XVIII ст. (Деже, 1996). Саме з цих джерел розпочинається аналіз діалектизмів Закарпатської області.

Другий етап (XIX ст. – сер. XX ст.). На думку Петра Лизанця, вже у першій половині XIX ст. питання про угорські запозичення в українських говірках Закарпаття почало цікавити як місцевих, так і інших дослідників. Перший засвідчений ним подібний документ – «Лист І. Бережанина (Фогарашія) до І. Орлая 1827 року», де Бережанин робить спробу визначити характер і місце «угроруського наріччя» серед інших слов'янських та неслов'янських мов, а

також виділяє 16 мадяризмів (Лизанец, 1976, с. 55). Окрім цього, необхідно розглянути й інші письмові джерела кінця XIX – першої половини XX ст.:

- Ласло(в) Чопей: “Magyar szók a rutén nyelvbén” (Csorey, 1881) та «Русько-мадярський словарь» (Чопей, 1883);

- Іван Верхратський: «Знадоби до пізнання угорсько-руських говорів» в двох частинах (Верхратський, 1899; Верхратський, 1901);

- Володимир Гнатюк: «Етнографічні материяли з Угорської Руси» – том II та IV (Гнатюк, 1898; Гнатюк, 1909);

- Антоній Годинка: «Русинсько-мадярський словарь глаголув» (Годинка, 1922);

- Шандор Бонкало: “Die ungarländischen Ruthenen” (Bonkáló, 1921) та “A rahói kisorosz nyelvjárás leíró hangtana” (Bonkáló, 1910);

- Калман Мате і Деже Волошинович: “Magyar-ruszin nyelvkönyv és kisszótár” (Máthé-Volossynovich, 1940).

Третій етап (з сер. XX ст.). В другій половині XX ст. було написано багато матеріалів, які досі не втратили своєї актуальності. Це і словники Ласло Деже по історичних пам’ятках XVI-XVIII ст., про які вже йшлося (Деже, 1985; Деже, 1996), і роботи Петра Лизанця (одна з них також згадувалася раніше) (Лизанец, 1976; Лизанец, 1976), та інші корисні праці (Дзендзелівський, 1966; Мокань, 1977). Щодо сучасних даних, то тут необхідно виділити словник Михайла Капралю, оскільки він включає в себе найбільшу кількість елементів серед усіх згаданих вище джерел (Капраль, 2017).

Дані цих трьох етапів були зіставлені з іншим матеріалом, отриманим під час власних поїздок до Закарпаття у 2019-2021 рр. За словами Леся Белей, діалектизми на вулицях міст Закарпатської області «з’являються лише зрідка для відтворення місцевого колориту на вивісках ресторанів та магазинів» (Белей, 2012, с. 210). Насправді ж було знайдено більш ніж 100 діалектизмів, тому навряд чи можна називати подібні написи «рідкістю». Всі вони були виявлені також у архівних джерелах – письмових пам’ятках, словниках, наукових статтях тощо. Поява таких слів на вулицях (тобто прилюдно) найкраще свідчить про те, що більшість місцевих й досі використовує та розуміє ці лексеми. Таким чином, був сформований корпус діалектизмів у МЛ Закарпаття, з яким можна ознайомитись за посиланням (URL1).

Щодо ж відтворення місцевого колориту як основної мети вживання діалектизмів, то тут Белей, безумовно, має рацію (Белей, 2012, с. 210). Використовуючи говори свого краю, власники бізнесів намагаються привернути увагу потенційних клієнтів, через що є сенс говорити про комодифікацію діалекту. Це унікальний випадок, оскільки раніше вчені виділяли тільки мовну комодифікацію (language commodification), або ж комодифікацію мови (the commodification of language).

Мовна комодифікація – це процес перетворення мови на товар задля отримання прибутку. Яскравий приклад комодифікації – поява «стильних і модних» іншомовних слів (напр., назви відомих брендів). Хоча, за спостереженнями Анети Павленко, це може також бути використання мови клієнтів та покупців, тобто мовна акомодация (linguistic accommodation) (Павленко, 2017, с. 495). В нашому випадку є всі підстави говорити про те, що діалектизми Закарпаття і є, очевидно, тою самою «мовою прибутку», оскільки вони:

- 1) здатні переконувати місцевих, що магазин є «своїм», «рідним», що тут можна почувати себе як вдома;
- 2) зацікавлюють приїжджих, туристів з інших частин України своєю незрозумілістю, «таємничим» ефектом;
- 3) піднімають настрій.

Вживання діалектизмів саме з рекламною метою підтверджується ще й наступним фактом. Аби викликати більший інтерес серед покупців, приватні підприємці часом вдаються до мовної гри, комбінуючи, наприклад, літери з цифрами – «кі100», що можна «розшифрувати» як «кісто» («тісто») (зображення 1).

Зображення 1. Вивіска кав'ярні «кі100» в Мукачеві

Джерело: Власні дані

Також хотілося б відзначити вивіску зоомагазину «МачкоПес», яка є «закарпатською адаптацією» відомого мультиту «КітПес» (зображення 2).

Зображення 2. Вивіска зоомагазину «МачкоПес» в Ужгороді

Джерело: Власні дані

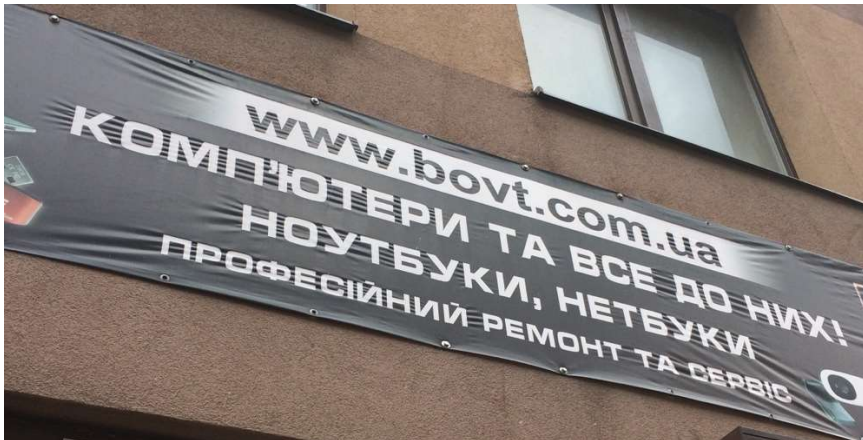
Іноді можна зустріти й цілі фрази, оформлені місцевою говіркою, наприклад: «Прийшов, увідів і купив!», «Всьо буде зайтра», «То ся зробить», «Пак ісе фаст-фуд» (зображення 3) та ін.

Зображення 3. Напис «Пак ісе фаст-фуд» в Іршаві

Джерело: Власні дані

Нерідким явищем є транслітерація закарпатських слів, оскільки написи латиницею, на думку Белей, «сприймаються населенням престижніше, респектабельніше (можливо, через асоціацію латинської графіки з країнами Заходу)» (Белей, 2012, с. 146). Певною мірою це так, але у випадках із запозиченнями потрібно бути максимально обережними. До прикладу, вивіску “GAZDA” Белей називає «транслітерацією українського елементу МЛ» (Белей, 2012, с. 146). Але ж “gazda” – це фактично угорське слово. Візуально тут немає жодних змін, які б вказували на його утворення саме від українського «газда» – слова, яке раніше було запозичене з угорської. У результаті виходить щось типу “gazda” -> «газда» -> “gazda”, тому довести тут українське посередництво неможливо. Напевно, лише ті закарпатські запозичення, які в новостворених латинських варіантах відображають специфічні риси транслітерації (тобто візуально відрізняються від своїх іншомовних оригіналів), можна справді вважати утвореними саме від українських елементів. Приклади: “bovt” (зображення 4), “varosh”, “bograch”, “bokorash”, “langosh”, “palachinta” та ін.

Зображення 4. Реклама комп’ютерного магазину “bovt.com.ua” в Рахові

Джерело: Власні дані

Враховуючи, що дослідження МЛ проводяться багатьма вченими в різних країнах вже понад 20 років, необхідно замислитись, які існують шляхи подальшого розвитку цієї дисципліни. Очевидно, що на сьогоднішній день є всі можливості розширити сферу вивчення даного поняття, використовуючи, наприклад, діахронічний аналіз. Таким чином, ця робота є спробою підвищити практичну цінність МЛ, пов’язавши його з діалектологією.

Література

1. Белей Лесь 2012. *Мовний ландшафт Закарпатської області України початку XXI ст.* Дисертація канд. філол. наук: Нац. акад. наук України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України.
2. Бергсасі Аніко – Черничко Степан 2020. *Гроші та (мовна) політика. Візуальна конструкція мовної політики на банкнотах на території сучасного Закарпаття.* Termini Egyesület, Törökbálint.
3. Верхратський Іван 1899. *Знадоби до пізнання угорсько-руських говорів. Ч. I: Говори з наголосом движимим.* Львів.
4. Верхратський Іван 1901. *Знадоби до пізнання угорсько-руських говорів. Ч. II: Говори з наголосом сталим.* Львів.
5. Гіреш-Ласлов Корнелія 2015. Роль мови у виникненні етнічних кордонів у місті Берегово. *Філологічний часопис 1*, с. 13-20.
6. Гіреш-Ласлов Корнелія – Черничко Степан 2018. *Мовна політика у фотографіях: Від Австро-угорської Монархії до розпаду СРСР.* Закарпаття. Берегово: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, Науково-дослідний центр ім. Антонія Годинки.
7. Гнатюк Володимир 1898. *Етнографічні матеріали з Угорської Руси. Т. II: казки, байки, оповідання про історичні особи, анекдоти.* Львів.
8. Гнатюк Володимир 1909. *Етнографічні матеріали з Угорської Руси. Т. IV: казки, легенди, новелі, історичні спомини з Банату.* Львів.
9. Годинка Антоній 1922. *Русинсько-мадярський словарь глаголув.* Ужгород.
10. Дзендзелівський Йосип 1966. Ізоглоси угорських лексичних нашарувань в українських говорах Закарпатської області УРСР. *Українська лінгвістична географія*, с. 45-75.
11. Дэже Ласло 1985. *Украинская лексика сер. XVI века: Няговские Поучения (словарь и анализ).* Debrecen.
12. Дэже Ласло 1996. *Деловая письменность русинов в XVII-XVIII веках. Словарь, анализ, тексты.* Nyíregyháza.
13. Капраль Михаил 2017. *Русинський орфографічний словарь (з граматичними таблицями).* Budapest: Örökségünk Könyvkiadó Kft.
14. Лизанец Петр 1976. *Венгерско-украинские межъязыковые связи. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпаття.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
15. Лизанець Петро 1976. *Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР. Ч. III.* Ужгород.
16. Мокань Шандор 1977. Лексические унгаризмы в мараморошских украинских говорах. *Вопросы финно-угорской филологии 3*, с. 100-124.
17. Павленко Анета 2017. Языковые ландшафты и другие социолингвистические методы исследования русского языка за рубежом. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Лингвистика*, 21(3), с. 493–514.
18. Палади Ангела 2014. Языки межэтнической коммуникации в закарпатском Солотвине в XX-ом веке: венгерский, русский, украинский? In: Барань

- Єлизавета, Черничко Степан. *Українсько-угорські міжмовні контакти: минуле і сучасність*. Ужгород: Видавництво В. Падяка, с. 227-245.
19. Пилипенко Глеб 2014. Второязычная речь закарпатских венгров: социолингвистический и структурный аспект. In: Барань Єлизавета, Черничко Степан. *Українсько-угорські міжмовні контакти: минуле і сучасність*. Ужгород: Видавництво В. Падяка, с. 246-265.
 20. Черничко Степан 2014. Мовна політика і мовний ландшафт сучасного Закарпаття в історичному плані (1900-1944 рр.). In: Барань Єлизавета, Черничко Степан. *Українсько-угорські міжмовні контакти: минуле і сучасність*. Ужгород: Видавництво В. Падяка, с. 48-66.
 21. Черничко Степан 2019. Роль громадських активістів у формуванні мовного ландшафту та мовної політики. In: Csernicskó István, Márku Anita. *A nyelvészet műhelyeiből. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiából V*. Ungvár: Autdor-Shark, с. 125-134.
 22. Чопей Ласлов 1883. *Русько-мадярський словарь*. Будапешт.
 23. Bonkáló Sándor 1910. *A rahói kisorosz nyelvjárás leíró hangtana*. Gyöngyös.
 24. Bonkáló Alexander 1921. *Die ungarländischen Ruthenen*. Berlin und Leipzig.
 25. Csernicskó, István – Beregszászi, Anikó 2019. Different states, same practices: visual construction of language policy on banknotes in the territory of present-day Transcarpathia. *Language Policy*, 18(2), 269-293.
 26. Csörey László 1881. Magyar szók a rutén nyelvben. *Nyelvtudományi Közlemények XVI*, 270-294.
 27. Hires-László, Kornélia 2019. Linguistic landscapes in a Western Ukrainian town. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 10(1), 87-111.
 28. Karmacs, Zoltán 2019. Linguistic Landscape of Transcarpathia's Tourism. In: Csernicskó István, Márku Anita. *A nyelvészet műhelyeiből. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiából V*. Ungvár: Autdor-Shark, 101-124.
 29. Landry, Rodrigue – Bourhis, Richard Y. 1997. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: an empirical study. *Journal of Language and Social Psychology*, 16(1), 23-49.
 30. Máthé Kálmán – Volossynovich Dezső 1940. *Magyar-ruszin nyelvkönyv és kieszótár*. Budapest.
 31. Pavlenko, Aneta 2010. Linguistic landscape of Kyiv, Ukraine: A diachronic study. In: Shohamy, E. et al. (Eds.) *Linguistic landscape in the city*. Bristol, UK: Multilingual Matters, 133-150.
 32. URL: <https://shorturl.at/wyRUo> (Accessed: 17-04-2023).

References

1. Beley, Les' 2012. *Movnyy landshaft Zakarpats'koyi oblasti Ukrayiny pochatku XXI st. [Linguistic landscape of the Transcarpathian region of Ukraine at the beginning of the XXI century]*. Dysertatsiya kand. filol. nauk: Nats. akad. nauk Ukrayiny, In-t movoznavstva im. O. O. Potebni NAN Ukrayiny (In Ukrainian).
2. Berehsasi, Aniko – Chernychko, Stepan 2020. *Hroshi ta (movna) polityka. Vizual'na konstruktsiya movnoyi polityky na banknotakh na terytoriyi suchasnoho*

- Zakarpattya [Money and (language) politics. Visual construction of language policy on banknotes in the territory of modern Transcarpathia].* Termini Egyesület, Törökbálint (In Ukrainian).
3. Verkhrats'kyy, Ivan 1899. *Znadoby do piznannya uhors'ko-rus'kykh hovoriv. Ch. I: Hovory z naholosom dvyzhymym [Needs for learning Hungarian-Russian dialects. Part I: Dialects with a moving accent].* L'viv (In Ukrainian).
 4. Verkhrats'kyy, Ivan 1901. *Znadoby do piznannya uhors'ko-rus'kykh hovoriv. Ch. II: Hovory z naholosom stalym [Needs for learning Hungarian-Russian dialects. Part II: Dialects with a steady accent].* L'viv (In Ukrainian).
 5. Hiresh-Laslov, Korneliya 2015. Rol' movy u vynyknenni etnichnykh kordoniv u misti Berehovo [The role of language in the emergence of ethnic boundaries in the city of Berehovo]. *Filolohichnyy chasopys [Philological journal] 1*, s. 13-20 (In Ukrainian).
 6. Hiresh-Laslov, Korneliya – Chernychko, Stepan 2018. *Movna polityka u fotohrafyakh: Vid Avstro-uhors'koyi Monarkhiyi do rozpadu SRSR. Zakarpattya [Language policy in photographs: From the Austro-Hungarian Monarchy to the collapse of the USSR. Transcarpathia].* Berehovo: Zakarpats'kyy uhors'kyy instytut im. Ferentsa Rakotsi II, Naukovo-doslidnyy tsentr im. Antoniya Hodynky (In Ukrainian).
 7. Hnatyuk, Volodymyr 1898. *Etnografichni materyyaly z Uhors'koyi Rusy. T. II: kazky, bayky, opovidanya pro istorychni osoby, anekdoty [Ethnographic materials from Hungarian Rus'. Volume II: fairy tales, fables, stories about historical figures, anecdotes].* L'viv (In Ukrainian).
 8. Hnatyuk, Volodymyr 1909. *Etnografichni materyyaly z Uhors'koyi Rusy. T. IV: kazky, lyegendy, novelyi, istorychni spomyny z Banatu [Ethnographic materials from Hungarian Rus'. Volume IV: fairy tales, legends, short stories, historical memories from Banat].* L'viv (In Ukrainian).
 9. Hodynka, Antoniy 1922. *Rusyns'ko-madyars'kyy slovar' hlaholuv [Rusyn-Hungarian dictionary of verbs].* Uzhhorod (In Ukrainian).
 10. Dzendzelivs'kyy, Yosyp 1966. Izhlosy uhors'kykh leksychnykh nasharuvan' v ukrayins'kykh hovorakh Zakarpats'koyi oblasti URSS [Isoglosses of Hungarian lexical layers in the Ukrainian dialects of the Transcarpathian region of the Ukrainian SSR]. *Ukrayins'ka linhvistychna heohrafiya [Ukrainian linguistic geography]*, s. 45-75 (In Ukrainian).
 11. Dezhe, Laslo 1985. *Ukrainskaya leksika ser. XVI veka: Nyagovskiye Poucheniya (slovar' i analiz) [Ukrainian vocabulary of the middle of the 16th century: Nyagovsky Teachings (dictionary and analysis)].* Debrecen (In Russian).
 12. Dezhe, Laslo 1996. *Delovaya pis'mennost' rusinov v XVII-XVIII vekakh. Slovar', analiz, teksty [Rusyn business writing in the 17th-18th centuries. Dictionary, analysis, texts].* Nyíregyháza (In Russian).
 13. Kapral', Mykhayl 2017. *Rusyns'kyy ortografichnyy slovar' (z gramatychnyma tablamy) [Ruthenian orthographic dictionary (with grammar tables)].* Budapest: Örökségünk Könyvkiadó Kft (In Ukrainian).
 14. Lizanets, Petr 1976. *Vengersko-ukrainskiye mezhyazykovyye svyazi. Vengerskiye zaimstvovaniya v ukrainskikh govorakh Zakarpat'ya [Hungarian-Ukrainian*

- interlingual relations. Hungarian borrowings in Ukrainian dialects of Transcarpathia*]. Budapest: Akadémiai Kiadó (In Russian).
15. Lyzanets', Petro 1976. *Atlas leksychnykh madyaryzmiv ta yikh vidpovidnykiv v ukrayins'kykh hovorakh Zakarpats'koyi oblasti URSR. Ch. III [Atlas of lexical Ungarisms and their counterparts in the Ukrainian dialects of the Transcarpathian region of the Ukrainian SSR. Part III]*. Uzhhorod (In Ukrainian).
 16. Mokań, Shandor 1977. *Leksicheskiye ungarizmy v maramoroshskikh ukrainskikh gorakh [Lexical Ungarisms in Maramorosh Ukrainian Dialects]*. *Voprosy finno-ugorskoy filologii [Issues of Finno-Ugric Philology]* 3, s. 100-124 (In Russian).
 17. Pavlenko, Aneta 2017. *Yazykovyye landshafty i drugiyе sotsiolingvisticheskiye metody issledovaniya russkogo yazyka za rubezhom [Linguistic landscapes and other sociolinguistic methods of studying the Russian language abroad]*. *Vestnik Rossiyskogo universiteta druzhby narodov. Seriya: Lingvistika [Bulletin of the Peoples' Friendship University of Russia. Series: Linguistics]*, 21(3), s. 493–514 (In Russian).
 18. Paladi, Angela 2014. *Yazyki mezhetnicheskoy kommunikatsii v zakarpatskom Solotvine v XX-om veke: vengerskiy, russkiy, ukrainskiy? [Languages of interethnic communication in Transcarpathian Solotvyno in the 20th century: Hungarian, Russian, Ukrainian?]*. In: Baran' Yelyzaveta, Chernychko Stepan. *Ukrayins'ko-uhors'ki mizhmovni kontakty: mynule i suchasnist' [Ukrainian-Hungarian interlanguage contacts: past and present]*. Uzhhorod: Vydavnytstvo V. Padyaka, s. 227-245 (In Russian).
 19. Pilipenko, Gleb 2014. *Vtoroyazychnaya rech' zakarpatskikh vengrov: sotsiolingvisticheskiy i strukturnyy aspekt [The Second Language Speech of the Transcarpathian Hungarians: Sociolinguistic and Structural Aspects]*. In: Baran' Yelyzaveta, Chernychko Stepan. *Ukrayins'ko-uhors'ki mizhmovni kontakty: mynule i suchasnist' [Ukrainian-Hungarian interlanguage contacts: past and present]*. Uzhhorod: Vydavnytstvo V. Padyaka, s. 246-265 (In Russian).
 20. Chernychko, Stepan 2014. *Movna polityka i movnyy landshaft suchasnoho Zakarpattya v istorychnomu plani (1900-1944 rr.) [Language policy and linguistic landscape of modern Transcarpathia in historical terms (1900-1944)]*. In: Baran' Yelyzaveta, Chernychko Stepan. *Ukrayins'ko-uhors'ki mizhmovni kontakty: mynule i suchasnist' [Ukrainian-Hungarian interlanguage contacts: past and present]*. Uzhhorod: Vydavnytstvo V. Padyaka, s. 48-66 (In Ukrainian).
 21. Chernychko, Stepan 2019. *Rol' hromads'kykh aktyvistiv u formuvanni movnoho landshaftu ta movnoyi polityky [The role of public activists in shaping the linguistic landscape and language policy]*. In: Csernicskó István, Márku Anita. *A nyelvészet műhelyeiből. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból V [From the linguistics workshops. Studies from the researches of the Antal Hodinka Linguistic Research Center V]*. Ungvár: Autdor-Shark, s. 125-134 (In Ukrainian).
 22. Chopey, Laslov 1883. *Rus'ko-madyars'ky slovar' [Rusyn-Hungarian dictionary]*. Budapesht (In Ukrainian).
 23. Bonkáló, Sándor 1910. *A rahói kisorosz nyelvjárás leíró hangtana [Descriptive phonetics of the Little Russian dialect of Rakhiv]*. Gyöngyös (In Hungarian).

24. Bonkáló, Alexander 1921. *Die ungarländischen Ruthenen [The Hungarian Ruthenians]*. Berlin und Leipzig (In German).
25. Csernicskó, István – Beregszászi, Anikó 2019. Different states, same practices: visual construction of language policy on banknotes in the territory of present-day Transcarpathia. *Language Policy*, 18(2), 269-293.
26. Csopey, László 1881. Magyar szók a rutén nyelvben [Hungarian words in the Ruthenian language]. *Nyelvtudományi Közlemények XVI [Linguistics Bulletins XVI]*, 270-294 (In Hungarian).
27. Hires-László, Kornélia 2019. Linguistic landscapes in a Western Ukrainian town. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 10(1), 87-111.
28. Karmacsi, Zoltán 2019. Linguistic Landscape of Transcarpathia's Tourism. In: Csernicskó István, Márku Anita. *A nyelvészet műhelyeiből. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból V [From the linguistics workshops. Studies from the researches of the Antal Hodinka Linguistic Research Center V]*. Ungvár: Autdor-Shark, 101-124.
29. Landry, Rodrigue – Bourhis, Richard Y. 1997. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: an empirical study. *Journal of Language and Social Psychology*, 16(1), 23-49.
30. Máthé, Kálmán – Volossynovich, Dezső 1940. *Magyar-ruszin nyelvkönyv és kizsótár [Hungarian-Rusyn language book and small dictionary]*. Budapest (In Hungarian).
31. Pavlenko, Aneta 2010. Linguistic landscape of Kyiv, Ukraine: A diachronic study. In: Shohamy, E. et al. (Eds.) *Linguistic landscape in the city*. Bristol, UK: Multilingual Matters, 133-150.
32. URL1: <https://shorturl.at/wyRUo> (Accessed: 17-04-2023).

Як діахронічний аналіз мовного ландшафту можна використовувати в діалектології (на прикладі Закарпатської області)?

Шилов Володимир, PhD студент. Сегедський університет (Угорщина), Докторська школа з лінгвістики; volodymyrshylov@gmail.com, ORCID: 0009-0009-1036-600X.

Ця стаття зроблена в рамках діахронічного аналізу мовного ландшафту Закарпатської області України. Історичний підхід вже не є новим методом в цій сфері досліджень, але фактично вперше тут застосовується саме в діалектологічних цілях. Основна мета даної роботи – довести, що праці з вивчення мовного ландшафту можуть бути корисними в значно ширшому колі лінгвістичних (і не тільки) дисциплін, зокрема в діалектології. Для цього були проаналізовані два типи даних. До першого слід віднести словники і письмові пам'ятки, написані місцевим варіантом української мови у різні історичні періоди, починаючи з XVI ст. і закінчуючи сьогоденням, тобто незалежною Україною. До другого входять вуличні написи сучасних закарпатських міст, де так чи інакше використовується діалект. Поєднавши ці два типи даних, є можливість прослідкувати: 1) з якого часу діалектизми, що маємо зараз на вулицях, починають фіксуватися в історичних матеріалах; 2) які діалектні елементи збереглися до наших днів і продовжують активно вживатися місцевим населенням. Це важливо, оскільки саме існування закарпатських слів на вуличних написах вже автоматично свідчить про їхнє

реальне використання в регіоні. Жодна людина, жодне приватне підприємство не буде писати щось незрозуміле для місцевих, бо від того залежить їхній прибуток. Таким чином, мовний ландшафт сучасних вулиць дає змогу провести максимально об'єктивний аналіз діалектизмів Закарпатської області, а діахронічний підхід дозволяє підкріпити цей матеріал даними з історичних пам'яток. Окрім того, роз'яснимо, чому подібні написи дедалі активніше з'являються на закарпатських вулицях та як це пов'язано з явищем мовної комодифікації, тобто з процесом перетворення мови (або ж, в нашому випадку, діалекту) на товар. Також розглянемо цікаві приклади з використанням місцевої говірки та пояснимо, в чому полягає різниця між безпосередньо іншомовними словами й транслітерованими латинкою закарпатськими діалектними елементами, які були запозичені з угорської чи інших мов. Текст супроводжується фотографіями, зробленими автором цієї статті під час власних поїздок на Закарпаття у 2019-2021 рр.

Ключові слова: мовний ландшафт, діахронічний аналіз, діалект, українська мова, Закарпаття.

How can a diachronic analysis of the linguistic landscape be used in dialectology (on the example of the Transcarpathian region)?

Shylov, Volodymyr, PhD student. University of Szeged (Hungary), Doctoral School in Linguistics; volodymyrshylov@gmail.com, ORCID: 0009-0009-1036-600X.

This article was written as part of a diachronic analysis of the linguistic landscape of the Transcarpathian region (Zakarpattia oblast) in Ukraine. The diachronic approach is no longer a new method in this field of research, but for the first time, it is used here specifically for dialectological purposes. The main goal of this paper is to prove that works on the study of the linguistic landscape can be useful in a much wider range of linguistic (and not only) disciplines, and dialectology in particular. For this, two types of data were analyzed. The first type includes dictionaries and written documents in the local version of the Ukrainian language from different historical periods, starting with the 16th century and ending with independent Ukraine. The second one includes street signs of modern Transcarpathian cities where the dialect is used. By combining these two types of data, it is possible to analyze: 1) since when the dialectal elements that we have now on the streets begin to be recorded in historical materials; 2) which dialectal elements have survived to this day and continue to be actively used by the local population. It is important because the existence of local words on street signs itself automatically indicates their real use in the Transcarpathian region. No person or private enterprise will write something incomprehensible to the locals, because their profit depends on it. That is why the linguistic landscape of modern streets makes it possible to conduct the most objective analysis of the dialectal elements of Transcarpathia, and the diachronic approach allows us to support this material with data from historical documents. In addition, we will explain why such inscriptions appear more often on Transcarpathian streets and how this is related to the phenomenon of language commodification, that is, the process of turning a language (or, in our case, a dialect) into a commodity. We will also consider interesting examples and explain the difference between directly foreign words and transliterated

Transcarpathian dialectal elements that were borrowed from Hungarian or other languages. The text is accompanied by photographs taken by the author of this article during trips to Transcarpathia in 2019-2021.

Keywords: *linguistic landscape, diachronic analysis, dialect, Ukrainian language, Transcarpathia.*

Hogyan használható a nyelvi tájkép diakrón elemzése a dialektológiában (Kárpátalja példáján)?

Shilov, Volodimir, PhD hallgató. Szegedi Tudományegyetem (Magyarország), Nyelvtudományi Doktori Iskola; volodymyrshylov@gmail.com, ORCID: 0009-0009-1036-600X.

Ez a cikk az ukrainai kárpátaljai régió nyelvi tájképének diakrón elemzése keretében készült. A történeti megközelítés ma már nem újkeletű módszer ezen a kutatási területen, de valójában itt először éppen dialektológiai céllal alkalmazzák. A munka célja, hogy rávilágítsunk, hogy a nyelvi tájkép kutatásával foglalkozó munkák a nyelvészeti (és nem csak) tudományágak sokkal szélesebb körében, különösen a dialektológiában hasznosak lehetnek. Ehhez kétféle adatot elemeztünk. Az elsőbe a különböző történelmi időszakokban az ukrán nyelv helyi változatán írt szótárak és írásos feljegyzések tartoznak, a 16. századtól kezdve és befejezve a jelennel, vagyis a független Ukrajnával. A második a modern kárpátaljai városok utcatábláit tartalmazza, ahol a nyelvjárást így vagy úgy használják. E két adattípus összevonásával követhető: 1) a most az utcán lévő nyelvváltozatok mikortól kezdődően rögzültek a történeti anyagokban; 2) mely nyelvjárási elemek maradtak fenn a mai napig, és amelyeket továbbra is aktívan használ a helyi lakosság. Ez azért fontos, mert a kárpátaljai szavak léte az utcatáblákon automatikusan jelzi azok valódi használatát a régióban. Sem személy, sem magánvállalkozás nem ír le a helyieknek érthetetlen dolgot, mert attól függ a profitjuk. A modern utcák nyelvi tájképe tehát lehetővé teszi a kárpátaljai régió nyelvváltozatának legobjektívebb elemzését, a diakronikus megközelítés pedig lehetővé teszi ennek az anyagnak a történelmi emlékek adataival való alátámasztását. Emellett elmagyarázzuk, miért jelennek meg egyre gyakrabban ilyen feliratok a kárpátaljai utcákon, és hogyan kapcsolódik ez a nyelv kodifikációjának jelenségéhez, vagyis a nyelv (vagy esetünkben a nyelvjárást) áruvá válásának folyamatához. Érdekes példákat is szemléltetünk a helyi sajátosságok felhasználásával, és elmagyarázzuk, mi a különbség a közvetlenül idegen szavak és a latinra átírt kárpátaljai nyelvjárási elemek között, amelyeket magyar vagy más nyelvekből vettek át. A szöveghez a cikk szerzőjének 2019-2021-es saját kárpátaljai utazásai során készített fényképek is társulnak.

Kulcsszavak: *nyelvi tájkép, diakrón elemzés, dialektus, ukrán nyelv, Kárpátalja.*